

Veldmuis *Microtus arvalis* doet aantal Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* in Sneekermeergebied pieken in winter van 2004/05

Romke Kleefstra

In het winterseizoen van 2003/04 werd rond het Sneekermeer een hogere presentie van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* vastgesteld die gerelateerd leek te zijn aan een goed aanbod van veldmuizen *Microtus arvalis* (Kleefstra & Veenstra 2004). Die goede veldmuizenstand hield in 2004 aan en nam zelfs buitenproportionele vormen aan met zowaar een ouderwetse muizenplaag in Zuidwest-Friesland in het najaar. Opnieuw verschenen Blauwe Kiekendieven op de slaappleaats in het Sneekermeergebied, maar nu aanzienlijk meer dan een jaar eerder.

Een muizenrijke winter in Friesland

Dat 2005 een veldmuizenrijk jaar zou worden in Midden- en Zuidwest-Friesland kondigde zich in de winter ervoor al aan met een hogere presentie van Blauwe Kiekendieven. Ook de prooijist sprak boekdelen (Kleefstra & Veenstra 2004). In het voorjaar uitte de goede muizenstand zich in goede broedprestaties van Buizerd *Buteo buteo* en Torenvalk *Falco tinnunculus* (Bakker 2005a, Bijlsma 2005). Op veel buizerdnesten werden drie jongen geringd en in torenvalkkasten werden doorgaans vijf tot zeven jongen aangetroffen. Gedurende de zomer en het najaar leek de stand van veldmuizen verder aan te trekken. Zo broedden veel Kerkuilen *Tyto alba* in 2004 voor een tweede en zelfs derde maal, tot in november. In het hele veenweidegebied van Lemmer tot Sneek zag het in november zwart van de veldmuizen, waardoor sommige boeren de muizen zelfs te lijf gingen door water over het veld te laten vloeien. Bij enkele boeren nabij het Koevordermeer werden graslanden dusdanig bewerkt door veldmuizen dat ze zich genoodzaakt zagen vele hectares opnieuw in te zaaien (Bakker 2005b). Tijdens eigen veldbezoeken viel vooral op dat de polderdijken rond het Sneekermeer doorzeefd waren met gaten, overal muizenpaden liepen en de veldmuizen bijna letterlijk over de laarzen renden. Een ouderwetse situatie.

Resultaten

Een invasie van Velduilen

De gunstige voedselsituatie werd onderkend door Velduilen *Asio flammeus*. Vanaf september liep het aantal Velduilen in Friesland snel op, om te pieken in december. Bakker (2005b) verzamelde in totaal 129 waarnemingen verdeeld over 51 verschillende Friese locaties. Alle maximumaantallen voor het hele winterseizoen per locatie opgeteld leidde tot een totaal van 259 Velduilen. Vooral in Zuidwest-Friesland werden

grote aantallen gezien, waaronder op slaappleatsen bij St. Nicolaasga (maximaal 25 exemplaren) en Heeg (32-40 exemplaren).

Opnieuw veel Blauwe Kiekendieven in het Sneekermeergebied

Evenals in het winterseizoen van 2003/04 werden in de vroege ochtenduren aan het Sneekermeer slaappleatstellingen van Blauwe Kiekendieven uitgevoerd (zie voor werkwijze Kleefstra & Veenstra 2004). De eerste exemplaren op de slaappleat werden in oktober opgemerkt. Op 6 oktober werden een adulte vrouw en een adulte man waargenomen die in de vroege ochtend van een eilandje nabij het meer kwamen. Tot half november werden ook elders in de regio van het Sneekermeer verspreid slaappleatsen vastgesteld, zoals bij de Witte en Zwarte Brekken (5 vrouwtjes of juvenielen, ook wel ringstaarten genoemd, begin november) en nabij de blauwgraslanden van Akmarijp (3-4 ringstaarten, half november).

Vanaf half november liepen de kleine slaappleatsen in de regio leeg en concentreerden de Blauwe Kiekendieven zich op de slaappleat bij het Sneekermeer. Het aantal zou hier gedurende december oplopen tot een maximumbezetting van minstens 18 exemplaren op 27 december (Tabel 1). Via leeftijdsherkenning op basis van het verenkleed kwamen we gedurende oktober-maart op minstens 21 verschillende gebruikers van de slaappleats.

In januari liep het aantal Blauwe Kiekendieven op de slaappleat terug. Eind maart werden nog zeven exemplaren geteld. Van een hoge veldmuizenstand was toen al geen sprake meer. Na begin maart leken de veldmuizen verdwenen als de sneeuw van begin maart voor de zon. Muizengaten waren er nog wel, maar de paden ertussen leken ongebruikt.

Tabel 1. Aantal, leeftijd en geslacht van Blauwe Kiekendieven op de slaappleat aan het Sneekermeer in de winter van 2004/05. *Numbers, age and sex of Hen Harriers roosting at Sneekermeer in the winter of 2004/05.*

Datum <i>Date</i>	Vrouw adult <i>Adult female</i>	Man adult <i>Adult male</i>	Man 2 ^{de} kalenderjaar <i>2nd cy male</i>	Juveniel <i>Juvenile</i>	Totaal <i>Total</i>
6 oktober	1	1	0	0	2
12 november	2	1	0	0	3
3 december	9	2	0	3	14
27 december	8	1	2	7	18
12 januari	7	1	0	4	12
31 januari	7	0	0	1	8
21 maart	3	1	3	0	7

Bezoek aan de slaappleat

Op 15 december 2004 werd met de hulp van Ronald Kuindersma het 'slaapeiland' systematisch afgezocht op roestplekken en braakballen. Toen we het eiland betraden, schoten ook hier de muizen voor de laarzen weg en pestten we meteen een Velduil op.

Op diens roestplek verzamelden we 11 braakballen verzameld, waarin een Graspieper *Anthus pratensis*, negen veldmuizen en een woelmuis *Microtus* sp. zaten.

In amper een uur tijd raapten we op de kiekendievenslaapplaats 130 braakballen, verdeeld over c. 80 roestplekken. Ondanks de aanwezigheid van vrij hoge opgaande riet-, pitrus- en rietgrasruigten (0.4 - >1.0 m), waarin luwte een maximaal comfort leek te bieden, lagen de roestplekken overwegend in lage, ongemaaide en fijne grasruigte van max. 40 cm hoog. Deze plekken waren vochtig, maar tegelijkertijd wel de meest droge plekken op het eiland. Een kortere vegetatie vonden we niet op het eiland. Vaak was op een vrij kleine plek, met een doorsnee van max. 50 cm, het aanwezige gras platgetrapt tot een droog vloertje. Daaronder bevond zich overwegend veenmos. Deze plekken waren goed te vinden als 'gaten' in de vegetatie; langs de randen lagen opvallend vaak poepjes. Vrijwel alle roestplekken waren klein van omvang, alsof er slechts één vogel geslapen had. In de meeste gevallen lag er slechts één braakbal, met enkele geel-groenige poepjes erbij. Grote platgetrapte plekken met veel stromt en meerdere braakballen, waar duidelijk meerdere vogels bij elkaar gezeten hadden en/of welke gedurende meerdere nachten in gebruik waren geweest, werden amper gevonden (hooguit vijf).

Analyse van de braakballen

Braakballen van Blauwe Kiekendieven pluizen is een crime. Prooi-resten zijn vrijwel volledig verpulverd en verteerd in de maag, waardoor ze lastig op naam zijn te brengen. In 69 gevallen was de prooi-rest met zekerheid een veldmuis (Tabel 2).

Tabel 2. Prooien van de Blauwe Kiekendief (n=165) op basis van 130 braakballen, verzameld op de slaapplaats aan het Sneekmeer (15 december 2004). *Prey of Hen Harriers (n=165), based upon 130 pellets found on the roost at Leekstermeer on 15 December 2004.*

Prooi-soort <i>Prey species</i>	Aantal <i>Number</i>
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	1
Rietgors <i>Emberiza schoeniclus</i>	1
Waterspitsmuis <i>Neomys fodiens</i>	1
Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	69
Aardmuis <i>M. agrestis</i>	4
Noordse woelmuis <i>M. oediconemus</i>	3
Woelrat <i>Arvicola terrestris</i>	1
Woelmuis sp. <i>Microtus</i> sp.	45
Dwergmuis <i>Micromys minutus</i>	1
Bosmuis <i>Apodemus sylvaticus</i>	1
Muis <i>Mouse/vole</i>	38

De kans is groot dat van de 45 woelmuizen en 38 muizen een groot deel eveneens veldmuis is, waarmee de lokale voedselomstandigheden zich duidelijk aftekenen in de prooijlijst. Het percentage veldmuizen en niet te determineren (woel)muizen was maar

liefst 92%. Evenals in de prooijlijst van april 2004 waren vogels schaars en werden opnieuw enkele zeldzame zoogdieren als waterspitsmuis *Neomys fodiens* en Noordse woelmuis *Microtus oeconomus* gevonden.

Discussie

Werd in 2003/04 al gesproken van een hogere presentie van Blauwe Kiekendieven in het Sneekermeergebied samenhangend met een goed muizenaanbod, het seizoen 2004/05 overtrof dat ruimschoots. Minstens 21 verschillende Blauwe Kiekendieven maakten gebruik van de slaappleaats. De presentie was het hoogst in december, overeenkomstig met het winterverloop van de Velduil in Friesland (Bakker 2005b). Uit de prooikeuze blijkt dat de Blauwe Kiekendieven evenals de Velduilen de uitmuntende muizenstand wisten te onderkennen. Ook soorten als Blauwe Reiger *Ardea cinerea*, Grote Zilverreiger *Egretta alba*, Buizerd en Torenvalk werden in dezelfde periode nabij de besproken slaappleaats vaak groepsgewijs in grasland aangetroffen, foeragerend op muizen. En in de avondschemering werden opvallend veel waarnemingen gedaan van Kerk- en Ransuilen *Asio otus*. Al met al een prachtig 'ouderwets' fenomeen in een tijd waarin diepteontwatering en almaar verdergaande cultivering van de monotone raaigrastapjitten dergelijke natuurlijke processen onmogelijk leken te maken. Lang leve de veldmuis!

Dankwoord

Voor het aandragen van aanvullende gegevens uit de regio van het Sneekermeer worden Sjoerd Bakker en Sip Veenstra bedankt. Voor een 'kleumtocht' in zijn schuit richting het 'slaapeilandje' en zijn hulp bij het zoeken naar braakballen wordt 'Kuin' (Ronald Kuindersma) bedankt.

Summary

Kleefstra R. 2005. Outbreak of Common Voles *Microtus arvalis* boosts number of wintering Hen Harriers *Circus cyaneus* in central Friesland in 2004/05. De Takkeling 13: 187-191.

The Common Vole *Microtus arvalis* population in the peat district of central Friesland was high in the summer of 2004 and reached peak numbers in the early winter of 2004/05, attracting high numbers of Hen Harrier *Circus cyaneus* and Short-eared Owls *Asio flammeus*. In summer 2004, local raptors and owls functionally responded to the vole outbreak by producing large clutches or second layings (in Barn Owl *Tyto alba* even three, through November 2004). Based upon age and sex, at least 22 different Hen Harriers were identified at several roosts in central Friesland (peak numbers late December, with 18 at Sneekermeer) in the winter of 2004/05. All counts at roosts taken together, adult females outnumbered adult males by 37 to 7, with another 5 males in 2nd calendar-year plumage; 15 birds were identified as juveniles. In 130 pellets, collected on 24 December 2004, only two birds figured among 165 prey items. All other prey remains consisted of small mammals, especially Common Vole

Microtus arvalis (n=69, but 83 unidentified voles and voles/mice were most likely this species as well).

Literatuur

Bakker S. 2005a. Roofvogel-broedgegevens district Súdwest-Fryslân. Roofvogelgroep Súdwest-Fryslân/Staatsbosbeheer, Oudemirdum.

Bakker S. 2005b. Opmerkelijke aantallen Velduilen in Fryslân in de winter van 2004/2005. *Twirre* 16(2): 59-64.

Bijlsma R.G. 2005. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2004. *De Takkeling* 13: 9-56.

Kleefstra R. & Veenstra S. 2004. Prooikeuze van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* op een slaappleats in het Sneekermeergebied in de winter van 2003/04. *De Takkeling* 12: 199-204.

Adres: Sinnebuorren 34, 8491 EH Akkrum (craneland@wxs.nl).

Vrouwetje Blauwe Kiekendief, Vlieland (Martijn de Jonge). Let op duidelijk zichtbare zwart-wit bandering op de armvleugel, een kenmerk van een volwassen vogel (bij een juveniel is het onderscheid veel geringer; de witte banen zijn donkerder en steken daardoor niet af). *Adult female Hen Harrier on Vlieland.*